

Cofinanțat de
Uniunea Europeană

Numele proiectului: DreptCompAct - COMPetențe ACTuale pentru studenți la DREPT | Cod proiect: 312957

Programul Educație și Ocupare 2021-2027 | Cod apel: PEO/71/PEO_P7/OP4/ESO4.5/PEO_A49

Libertatea de exprimare și combaterea discursului instigator la ură Partea I

I. Ce este ***libertatea de exprimare***?

II. ***Libertatea de exprimare*** – Prevederi legale la nivel european

III. Definirea ***Discursului instigator la ură***

IV. Sancționarea legală a discursului instigator la ură

I. ***Conceptul și caracteristicile libertății de exprimare***

Libertatea de exprimare a fiecărui cetățean și a mass-mediei joacă un rol fundamental în societate, fiind considerată unul dintre pilonii unei societăți democratice și o condiție prealabilă esențială pentru asigurarea protecției altor drepturi fundamentale ale fiecărui individ. De fapt, libertatea fiecărui cetățean de a-și exprima liber ideile susține un dialog care nu servește numai individului, ci și întregii societăți.

În multe țări europene, libertatea de exprimare este piatra de temelie a ordinii democratice, ceea ce înseamnă că nu este posibil să vorbim despre democrație în absența unui flux eficient de idei și a unei comparații între ele.

Legătura strânsă dintre libertatea de exprimare și democrație a fost afirmată în mai multe rânduri de către instanțele naționale: în Italia, Curtea Constituțională a subliniat de mai multe ori că o societate democratică se bazează pe libertatea eficientă de exprimare. În Germania, Curtea Constituțională Federală a declarat că libertatea de exprimare și dreptul de a fi informat sunt drepturi fundamentale consacrate în Constituție, a căror exercitare necesită protecție constituțională. În Spania, Tribunalul Constituțional a subliniat faptul că libertatea de exprimare și dreptul de a fi informat reprezintă fundamentul libertății și independenței mijloacelor de informare în masă, alături de pluralism și alte valori constituționale.

Ca drept fundamental, libertatea de exprimare ne permite fiecăruia dintre noi să ne exprimăm gândurile și opiniile pe cale verbală sau prin orice mijloace disponibile, sau, dimpotrivă, să rămânem tăcuți. De asemenea, ne furnizează informații atât despre ceea ce se întâmplă în lume, cât și despre ceea ce se întâmplă în vecinătatea noastră.

Doctrina și jurisprudența au identificat următoarele aspecte care intră în sfera libertății de exprimare, așa cum aceasta este garantată de CEDO, de Carta UE și de constituțiile naționale:

- dreptul de a se exprima liber;
- dreptul de a utiliza orice mijloace disponibile pentru a-și exprima ideile;
- dreptul de a fi informat;
- dreptul la tăcere.

Din fiecare dintre acestea pot deriva sub-drepturi și obligații care au un impact asupra alegerii instrumentelor de reglementare în mai multe domenii, în special în domeniul mass-media. De exemplu, dreptul de a utiliza orice mijloace disponibile pentru a-ți dezvălui propria gândire include mesajele transmise verbal sau în scris, pe hârtie, dar și expresia artistică, inclusiv muzică, videoclipuri, picturi, sculpturi, benzi desenate și altele asemenea.

Toate acestea pot fi transmise în mod evident prin intermediul internetului, care este în prezent un mijloc comun de comunicare. În toate aceste cazuri, reglementarea la nivel național poate fi diferită, însă esența dreptului fundamental al libertății de exprimare nu se schimbă, aplicându-se în mod egal în toate mediile de informare.

Din altă perspectivă, putem distinge între un aspect activ și unul pasiv al libertății de exprimare.

Fațeta activă a libertății de exprimare este „dreptul la informare”, în sensul furnizării de informații (cum ar fi în cazul jurnalismului, dar fără a se limita la acesta) prin orice mijloc de diseminare (neutru din punct de vedere tehnologic).

Mai mult, în cazul unui conflict între dreptul de a fi informat și alte drepturi fundamentale, cum ar fi protecția datelor și reputația, o analiză a drepturilor implicate poate lua în considerare importanța dreptului de a fi informat pentru dezbateră publică, în special în cazul mijloacelor de informare în masă.

Ca urmare a dezvoltării jurisprudenței și a impactului acesteia asupra legislației, dreptul de informare a fost folosit ca o justificare pentru a oferi un tratament special mass-mediei și jurnaliștilor.

În acest sens, jurnaliștii:

- pot fi „exonerați” de răspundere pentru insultă sau defăimare;
- pot prelucra date cu caracter personal fără consimțământul persoanei;
- pot exercita un drept de acces la surse împotriva instituțiilor publice, care au obligația de a furniza informații.

Cu toate acestea, reglementările naționale referitoare la astfel de conflicte diferă din perspectiva garantării la nivel constituțional a libertății de exprimare și a raportului dintre aceasta și celelalte drepturi fundamentale.

Fațeta pasivă a libertății de exprimare este reprezentată de dreptul de a fi informat. În mod evident, acolo unde există dreptul de a transmite informații, există un drept corelativ de a primi informații. Astfel, cetățenii își pot exercita dreptul de a fi informați de cei care dețin informații, spre exemplu în cazul accesului la documentele deținute de autoritățile statului. De asemenea, cetățenii își pot exercita dreptul de a fi informați de cei care dețin mijloacele de informare, de presă și de mass-media în general. De exemplu, instanțele au dedus mai multe obligații pentru mass-media audiovizuală: televiziunea este privită în mod obișnuit ca un serviciu public general care are un rol esențial în garantarea pluralismului de stat intern; prin urmare, ar trebui să asigure informații imparțiale și exacte și o serie de opinii și comentarii, cu obligații mai stricte pentru difuzorii publici decât pentru cei privați.

II. ***Libertatea de exprimare*** – Prevederi legale la nivel european

Datorită rolului său esențial într-o societate democratică, libertatea de exprimare a fost recunoscută ca drept fundamental nu numai la nivel european și național, ci și la nivel internațional.

Iată o scurtă prezentare a principalelor surse normative ale libertății de exprimare.

Uniunea Europeană

Dreptul primar

Înainte de intrarea în vigoare a Cartei UE, libertatea de exprimare nu a fost proclamată și nici inclusă în textul dreptului primar al UE. De fapt, nici Tratatul de instituire a Comunității Europene (Tratatul CE), nici Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE) nu garantau în mod explicit un drept subiectiv la liberă opinie sau la liberă exprimare. Consolidarea Tratatelor cu amendamentele aduse în 2007 prin Tratatul de la Lisabona a oferit câteva indicații privind interesul care s-a manifestat treptat în cadrul Uniunii Europene pentru protecția drepturilor omului, după cum se arată în Articolul 2 al TUE.

Subsecvent modificării instituite de Articolul 6 din TUE, care a conferit forță juridică obligatorie Cartei UE, „se așteaptă ca sistemul de protecție a drepturilor fundamentale în Europa să atingă ceea ce pare a fi cel mai înalt nivel oficial al protecției drepturilor omului care a existat vreodată în Comunitățile Europene”. Libertatea de exprimare este în prezent recunoscută și protejată în mod explicit în temeiul Cartei UE, care are forță juridică obligatorie pentru instituțiile, organele, oficiile și agențiile Uniunii, precum și pentru statele membre atunci când acestea pun în aplicare dreptul Uniunii. În limitele domeniului său de aplicare, Carta poate fi invocată în fața instanțelor Uniunii și a instanțelor naționale. De o importanță considerabilă, Articolul 52(3) CDF prevede că, atunci când Carta „conține drepturi ce corespund unor drepturi garantate prin Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, înțelesul și întinderea lor sunt aceleași ca și cele prevăzute de convenția menționată”. Cu alte cuvinte, CEDO reprezintă un standard minim de protecție a drepturilor care apar în ambele instrumente supra-naționale.

Articolul 11 din Carta UE garantează libertatea de exprimare în următorii termeni:

Libertatea de exprimare și de informare

(1) Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a transmite informații sau idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere.

(2) Libertatea și pluralismul mijloacelor de informare în masă sunt respectate.

Formularea primului paragraf al articolului este identică cu cea a articolului 10(1) din CEDO, inclusiv referința la dreptul de a primi sau de a transmite informații sau idei. De observat că, deși mențiunea posibilității ca statul să solicite acordarea de licențe lipsește din Carta UE, prevederile articolului 11(2) stipulează cu strictețe respectarea libertății și pluralismului mijloacelor mass-media.

Mai mult decât atât, libertatea de exprimare, așa cum este formulată în CDF, nu include niciun paragraf privind restricțiile la libertate, enumerate. Cu toate acestea, Explicațiile Cartei clarifică faptul că articolul 11 CDF corespunde Articolului 10 CEDO, astfel încât sensul și domeniul de aplicare al acestui drept sunt cele garantate de CEDO.

Dreptul derivat

Libertatea de exprimare este în prezent protejată, dar și promovată și la nivelul dreptului secundar (sau derivat), prin intermediul unor directive recente ori prin decizii și rezoluții ale Consiliului privind domenii specifice precum difuzarea, acordarea de licențe sau internetul.

De exemplu, Directiva 2010/13/CE privind serviciile media audiovizuale reglementează difuzarea de programe de televiziune, reamintind „importanța crescândă” a mass-mediei audiovizuale pentru societățile democratice, spre exemplu, în ceea ce privește educația și societatea. Paragrafele 16 și 48 din directivă notează, astfel, conformitatea directivei cu libertatea de exprimare consacrată în articolul 11 din Carta UE.

La fel, Regulamentul General privind Protecția Datelor nr. 2016/679 afirmă (153) că armonizarea cadrului de protecție a datelor definit de Regulament cu regula care protejează libertatea de exprimare reprezintă o obligație a statelor membre, care permite derogări specifice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal exclusiv pentru jurnalism sau în scopuri de exprimare academică, artistică sau literară. Un alt exemplu poate fi Decizia Consiliului 2006/515/CE care promovează diversitatea culturală și modalitățile de exprimare definite în Articolul 4, și care reafirmă drepturile universale. Această decizie a Consiliului are la bază Convenția UNESCO purtând aceeași denumire și având aceleași premise. Convenția reafirmă drepturile omului și promovează diversitatea culturală în exprimare, extinzând astfel scopul și definiția libertății de exprimare.

Convenția Europeană a Drepturilor Omului

Libertatea de exprimare este consacrată în articolul 10 al CEDO căruia, prin jurisprudența sa, CEDO i-a asigurat o protecție extinsă. CEDO conferă dreptul de a deține și exprima opinii, idei și informații fără intervenția autorităților. Mai mult, conferă publicului dreptul de a primi aceste idei.

ARTICOLUL 10 Libertatea de exprimare

1. Orice persoană are dreptul la libertate de exprimare. Acest drept include libertatea de opinie și libertatea de a primi sau a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere. Prezentul articol nu împiedică Statele să supună societățile de radiodifuziune, cinematografie sau televiziune unui regim de autorizare.
2. Exercițarea acestor libertăți ce comportă îndatoriri și responsabilități poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății, a moralei, a reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea informațiilor confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.

Articolul 10 (1) al CEDO acordă o protecție amplă libertății de exprimare pe care o extinde asupra conținuturilor comerciale, artistice și politice. Protecția convențională este mai favorabilă discursului sau declarației politice atunci când acestea intră în conflict cu alte libertăți sau drepturi. Pe de o parte, statele au obligația negativă de a se abține de la ingerințele asupra libertății de exprimare; pe de altă parte, le revin obligații pozitive de a proteja acest drept, chiar împotriva ingerințelor particularilor. Protecția conferită de articolul 10 al CEDO este una vastă, progresând în mod constant datorită jurisprudenței prolifice a CEDO. Atunci când se intervine în libertatea de exprimare, CEDO se bazează pe un test în trei etape, conform căruia, pentru a fi permisă în sistemul Convenției, ingerința trebuie:

- 1) să fie prevăzută de lege;
- 2) să urmărească un scop legitim, așa cum prevede articolul 10;
- 3) să fie necesară într-o societate democratică, ceea ce presupune să se verifice dacă ea corespunde unei „nevoi sociale presante”.

Libertatea de exprimare se află în echilibru cu alte drepturi, în primul rând, pentru că ea nu reprezintă un drept absolut. În al doilea rând, deoarece în sistemul CEDO nu există o ierarhie a drepturilor relative. Mai mult, articolul 10(2) al CEDO le permite statelor să restrângă în anumite circumstanțe dreptul al cărui conținut este descris în primul alineat.

Alături de testul proporționalității, CEDO a dezvoltat noțiunea de „marjă de apreciere”. CEDO „își rezervă poziția de arbitru final” în privința pretinselor încălcări ale Convenției de către statele părți; totuși, ea își limitează competențele utilizând noțiunea de „marjă de apreciere” pe care o concede statelor. Prin marja de apreciere, CEDO gestionează, în fapt, diferența dintre statele semnatare ale Convenției.

Această marjă este mai amplă în domenii care implică decizii de natură morală și este mai restrânsă în altele, precum discursul politic sau critica sistemului judiciar. Acesta este un factor care generează diferențe în ceea ce privește protecția acordată celor trei niveluri menționate mai sus. În plus, confirmă existența unui spațiu pentru activitatea de echilibrare și discreție legislativă și/sau judiciară în evaluarea libertății de exprimare.

Dreptul național

Principiul libertății de exprimare este prima și principala referință care, la nivel național, modelează strategiile de reglementare în sectorul mass-media. Deși este încadrată diferit, libertatea de exprimare este protejată juridic în aproape toate țările europene.

Majoritatea constituțiilor naționale enumeră această libertate printre principiile generale asociate drepturilor cetățenilor. Conținutul său esențial include posibilitatea de a avea și de a-și exprima opiniile, legate direct sau indirect de rolul mass-mediei în diseminarea informației și oferirea unei game de puncte de vedere și opinii diferite cetățenilor. Numai în câteva țări, dispozițiile constituționale relevante fac o distincție clară între libertatea de exprimare și libertatea presei și dedică dispoziții specifice acestuia (introducerea unor articole constituționale în acest sens).

Distincția dintre libertatea presei – asociată în mod tradițional cu presa scrisă – și libertatea mass-media în general nu este atât de clară în clauzele constituționale. Din motive istorice, redactarea principiilor constituționale în mai multe țări datează din perioada în care numai presa tipărită era disponibilă pentru a informa cetățenii; astfel, formularea libertății presei în limbile respective este în mod clar legată de această origine. În acele țări în care reforma constituțională nu a abordat libertatea presei, conceptul a fost extins la evoluțiile tehnologice ulterioare, și anume la prima difuzare și ulterior la noile mijloace de difuzare în masă, numai prin jurisprudența instanțelor constituționale.

Prezența sau absența distincției dintre mass-media „veche” și cea „nouă” nu este lipsită de consecințe. De exemplu, utilizarea unui mediu diferit poate afecta exercițiul de echilibrare a drepturilor aflate în conflict, efectuat de instanțe, ceea ce conduce la rezultate diferite atunci când se evaluează proporționalitatea măsurilor prin care statul restricționează libertatea de exprimare prin diferitele mijloace de informare.

Constituția României reglementează distinct libertatea de exprimare (art. 30), respectiv dreptul la informație (art. 31):

ARTICOLUL 30

- (1) Libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile.
- (2) Cenzura de orice fel este interzisă.
- (3) Libertatea presei implică și libertatea de a înființa publicații.
- (4) Nicio publicație nu poate fi suprimată.
- (5) Legea poate impune mijloacelor de comunicare în masă obligația de a face publică sursa finanțării.
- (6) Libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei și nici dreptul la propria imagine.
- (7) Sunt interzise de lege defăimarea țării și a națiunii, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial sau la violență publică, precum și manifestările obscene, contrare bunelor moravuri.
- (8) Răspunderea civilă pentru informația sau pentru creația adusă la cunoștință publică revine editorului sau realizatorului, autorului, organizatorului manifestării artistice, proprietarului mijlocului de multiplicare, al postului de radio sau de televiziune, în condițiile legii. Delictele de presă se stabilesc prin lege.

ARTICOLUL 31

- (1) Dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit.
- (2) Autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal.
- (3) Dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a tinerilor sau securitatea națională.
- (4) Mijloacele de informare în masă, publice și private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice.
- (5) Serviciile publice de radio și de televiziune sunt autonome. Ele trebuie să garanteze grupurilor sociale și politice importante exercitarea dreptului la antenă. Organizarea acestor servicii și controlul parlamentar asupra activității lor se reglementează prin lege organică.

Cofinanțat de
Uniunea Europeană

Numele proiectului: DreptCompAct - COMPetențe ACTuale pentru studenți la DREPT | Cod proiect: 312957

Programul Educație și Ocupare 2021-2027 | Cod apel: PEO/71/PEO_P7/OP4/ESO4.5/PEO_A49

Mulțumesc pentru atenție!

Întocmit,
Expert consiliere în carieră,